

Una guerra als Balcans per dominar els mitjans

Intervenció de periodistes de l'ex-Iugoslàvia en la preparació i justificació de la guerra

— Slobodan-Boban Minic * —

Si sobre les causes i les característiques de la guerra a l'ex-Iugoslàvia hi ha dubtes i opinions diferents, una cosa és clara per a tothom: la guerra va començar, als mitjans de comunicació, 4 o 5 anys abans de la seva materialització militar.

Uns quants periodistes, primer a Sèrbia i després a Croàcia, però també en altres centres de ràdio i televisió, a més de la premsa escrita diària, a l'ex-Iugoslàvia ja havien fet una feina gran i bruta en la preparació de la guerra, tant pel que fa a la provocació, primer, com a la justificació, més tard, de tot el que s'anava fent.

No cal dir que a l'ex-Iugoslàvia existia un Codi d'honor de periodistes, però durant els últims deu anys han desaparegut molts codis i s'han destruït molts sentits de l'honor, molts principis i la mateixa solidaritat. És humiliant per a la nostra professió, però és la trista realitat, i fins i tot hi ha qui creu que, abans que els ideòlegs, abans que els qui manen en la guerra i que els responsables de tots els crims de guerra, haurien de seure al banc dels acusats d'un tribunal internacional molts directores de mitjans de comunicació, molts redactors i molts periodistes. Però, com que la història l'escriuen els guanyadors, no podem excloure la possibilitat que, un dia o altre, en algun lloc, al costat d'un monument a Radovan Karadzic o a Slobodan Milosevic, es faci un monument al periodista desconegut (o no tan desconegut), amb els següents lemes: "Per la seva participació en la idea d'un canvi humà de gent" (llegiu-hi: neteja ètnica); "Per la preparació de l'estat d'alerta de la població i l'encoratjament" (llegiu-hi: predisposició a l'odi i a

FOTOGRAFIES: JORDI PUJOL PUENTE

la guerra); "Per la difusió arreu de la veritat de la nostra lluita justa" (llegiu-hi: justificació, disculpa i ocultació dels crims de guerra); etc, etc, etc. Per això és molt exacta la frase que diu que "en aquesta guerra, el primer que va morir va ser la Veritat". I quan la veritat mor, les altres morts tenen un camí molt planer.

Els mitjans de comunicació a Sèrbia

La base ideològica en què es van fonamentar els mitjans de comunicació serbis es troba en el "Memoràndum" elaborat per la SANU (Acadèmia Sèrbia de la Ciència i de les Arts) l'any 1986. Es tracta d'un document obscur que es basa en la tesi que els serbis, al llarg de la seva història, sempre han guanyat la guerra i han perdut la pau, i que ara ha arribat el moment de passar comptes. Es considera que Sèrbia, durant les dues guerres mundials, es va trobar a la part dels guanyadors i que, malgrat això, no va rebre el que s'esperava. El tal "Memoràndum" no és altra cosa que la versió mo-

* Slobodan-Boban Minic és fill d'un matrimoni mixt. 44 anys. Casat i amb dos fills. Periodista de la RTV Sarajevo des de fa més de 20 anys. Cap de redacció de Cultura, abans de la guerra; unes 80 persones depenien d'ell. Va dimitir el seu càrrec després de les primeres eleccions multipartidistes, per tal de mantenir la seva independència. Va continuar treballant, com a redactor i presentador del programa, fins a final de l'any passat, en què va venir a Catalunya amb un permís temporal del seu Govern per establir contactes amb diferents col·lectius del nostre país relacionats amb el món del periodisme i de la cultura, i per reunir-se amb la seva família, els seus fills i la seva dona — també periodista —, que es troben aquí des de fa deu mesos.

—És molt exacta la frase que diu que "en aquesta guerra, el primer que va morir va ser la Veritat"—

Unes causes complexes

Per comprendre més fàcilment tot el que ha passat i el que encara està passant als mitjans de comunicació a l'ex-Iugoslàvia, hem de recordar breument que la guerra, en aquest país, té unes causes externes i unes altres d'interne.

Entre les primeres, hi tenim les relacions entre les grans potències: els EUA i Rússia, per un costat, però també entre els EUA i la nova Europa Unida; la divisió no acabada de les esferes d'interessos després de la segona Guerra Mundial, a Jalta; l'enderrocament del Mur de Berlín, com a símbol de la caiguda de la idea i de la pràctica del comunisme; les relacions dins de la CEU (sobretot les existents entre Anglaterra i França, per una banda, i Alemanya, per l'altra); i les delicades relacions entre Occident i el món islàmic.

Pel que fa a les causes internes, hi trobem l'herència històrica, la mort del president Tito, el creixement del nacionalisme com a conseqüència directa de la descomposició del comunisme, la mentalitat balcànica i, per damunt de tot, el mite de la "Gran Sèrbia", que continua i que es renova. Amb un exèrcit molt fort (era el quart d'Europa en armament i soldats, i amb la immensa majoria de l'oficialitat), la confrontació era quasi inevitable. Només calia justificar la guerra amb ajut dels mitjans de comunicació.

dernitzada del pla de la Gran Sèrbia de 1844, confeccionat per Ilija Garasanin, ministre d'Afers Estrangers de l'època. Aquest mateix pla es va intentar de posar en pràctica durant la segona guerra mundial per part dels txètnics (els feixistes de Sèrbia). L'autoritat intel·lectual dels signants del "Memoràndum" segur que va impressionar la majoria dels periodistes serbis. Per aquesta raó, quan a aquest fet s'hi va ajuntar el poder de Milosevic i del seu partit, va poder començar un dels períodes més vergonyosos per al periodisme.

Al principi, Milosevic va "expulsar" de les redaccions dels mitjans de comunicació oficials els periodistes que no eren obedients, com les engrunes de la seva taula. Allà on tenia suport, el canvi era fàcil; allà on trobava oposició, aplicava els mètodes d'Estalin: pressions, amenaces, supressió del suport financer fins que el director o el redactor deixava de mantenir la seva posició o marxava.

En els mitjans amb una certa independència intel·lectual era una mica més difícil que passés, això, però tanmateix hi passava, ja que el sistema socialista continuava vigent a Sèrbia, i una independència absoluta no hi era.

D'altra banda, els mitjans que no depenien financerament de ningú varen començar a anar pel mateix camí, publicant els articles que demanaven els seus lectors, els quals eren uns apassionats del nacionalisme radical.

Només una minoria dels mitjans es van quedar al costat de la veritat, defensant amb les seves debils forces l'honor de la professió a la qual pertanyem. Ja sé que els seus noms no us diran gaire res, però em sento en el deure d'esmentar-los. Em refereixo a la revista *Vreme* (Temps o

Època), al diari *Borba* (Lluita), a la RTV Studio 92 i Studio B, de Sèrbia, i a la revista *Monitor*, de Montenegro.

La guerra des dels mitjans

Després de la mort de Tito, el tema més important per a Sèrbia era Kosovo, atès que hi havia una forta confrontació entre serbis i albanesos, i aquests eren gairebé el 90% de la població d'aquella pobra autonomia. Des dels mitjans de comunicació, es va començar una campanya amb una doble finalitat: d'una banda homogeneïtzar els serbis a tota l'ex-Iugoslàvia, i de l'altra, suprimir l'autonomia de Kosovo i Vojvodina i reordenar Iugoslàvia tal com els serbis volien, o bé desmuntar-la com més aviat millor i crear la Gran Sèrbia.

Per tal d'aconseguir la primera fita, la uniformització de tots els serbis, els periodistes es van posar a escriure sobre la gloriosa història d'aquells, l'heroisme dels seus soldats al llarg dels segles, la injustícia històrica promoguda per un complot internacional format pel Vaticà, el Komintern, els fonamentalistes islàmics i els maçons. Vist des d'aquí, aquest qüestió pot semblar ridícula, però per a la gent que era apassionada d'aquest tema actuava com un eficaç narcòtic. Amb la mateixa finalitat es va fer servir el mite de la lluita a Kosovo, el segle XIV, quan els serbis intentaven de frenar la penetració de l'imperi turc a la resta d'Europa i de la cristiandat i, en aquella lluita, varen perdre la seva llibertat i el seu estat.

Aquests mitjans periodístics també tractaven amb molta atenció les "processons religioses". Aquestes "processons", en què es passejaven les restes del rei serbi que va morir en aquella guerra, s'organitzaven a totes aquelles poblacions d'arreu del país on hi havia una comunitat sèrbia, per petita que fos. No cal dir que l'itinerari d'aquestes processons coincidia amb la frontera prevista a les pàgines dels diferents documents que parlen de la Gran Sèrbia (1844, 1941 i 1986).

Pel que fa al segon punt, la nova reestructuració del país, els mateixos mitjans, juntament amb els polítics, pressionaven per tal que Eslovènia i Croàcia, primer, i més tard Macedònia i Bòsnia, actuessin de manera ràpida i irreflexiva respecte a la seva independència i al seu reconeixement internacional, adduint aquells que allò que intentaven aquestes repúbliques era anticonstitucional, separatista i perillós per als serbis que vivien en les diferents contrades. Per aquesta raó, van difondre la idea que tots els serbis havien de viure en un únic estat, amb Milosevic com a unificador. Tothom qui coneixia l'estructura geogràfica i demogràfica de l'ex-Iugoslàvia podia saber que aquesta idea només podia portar a la guerra, a la neteja ètnica i al genocidi. Molt aviat es començà a parlar, de manera molt insistent, d'un sol estat, una sola nació, d'un sol partit i d'un sol cap —si això us sembla conegut, no aneu gens errats—. Per això, en nom de la defensa de Iugoslàvia, el que es feia era anar més ràpidament cap a la seva destrucció: aquests mitjans van atacar tot allò que era iugoslau, fins i tot es propo-

sava l'exhumació del cadàver de Tito, pel que representava d'idea global i de convivència de Iugoslàvia.

Durant aquest temps, es van arribar a escriure articles periodístics els autors dels quals, en un país normal, haurien anat a parar davant d'un tribunal. La dignitat periodística mai no havia arribat tan avall. Valgui d'exemple el cas del diari *Politička*, el qual, després d'haver caigut a les mans de Milosevic, va crear una secció on els lectors podien "executar" literàriament els polítics, els intel·lectuals i tots els qui encara pensessin per ells mateixos; per exemple, Stipe Suvar, un important polític croat, va poder veure escrit el seu nom en aquest diari, i en sentit negatiu, per descomptat, més de 150 vegades en un sol dia.

Per comprendre la força i la influència que van arribar a tenir aquests mitjans de comunicació, només cal dir que la majoria de soldats que anaven a la guerra pensaven que anaven a lluitar contra els *úixtaixa* (feixistes croats de la segona Guerra Mundial) i contra els turcs (enemics dels serbis al segle XIV).

Els mitjans de comunicació a Croàcia

De segur que a Croàcia els mitjans de comunicació també van tenir la seva part de culpa en la violència de l'inici del conflicte, ja que la majoria de mitjans d'informació van acceptar un mateix tipus de "guerra informativa" i li van donar un nou impuls. Després de les primeres eleccions multipartidistes i d'haver-les guanyades el HDZ

(el partit del nacionalisme agressiu, presidit per Franjo Tudjman), va començar el mateix procés que a Sèrbia. Al principi, els seguidors de Tudjman van arraconar tots els serbis de totes les funcions importants a Croàcia. El pas següent va ser cobrir tots aquests llocs amb gent del partit. El nacionalisme croat es trobava en els seus millors moments i no tenia oposició de cap mena. Com a Sèrbia, la majoria dels mitjans informatius també depenien del Govern. El partit guanyador va transformar la propietat de totes les empreses, de tal manera que antigues empreses socialistes (com la RTV i els diaris oficials) van passar a mans del nou govern, i com que aquest govern no tenia oposició, ja sabem a mans de qui van anar a raure. Alguns diaris independents es van trobar amb el fet que, a base de transaccions il·legals i d'altres jocs de mans per l'estil, el gruix de les accions van passar a ser propietat del partit del Govern o de gent de la seva confiança, amb la qual cosa es perdia la independència que havien tingut. Quan aquest canvi de propietat no es podia aconseguir ni amb enganys, aleshores es posaven en pràctica la pressió, les amenaces i els atemptats.

La base ideològica que alimentava aquests mitjans de comunicació la trobem en el fet que el nacionalisme croat també tenia el seu somni de la "Gran Croàcia". Cal dir que els croats havien perdut el seu estat ja feia uns quants segles i que només van tenir estat propi quatre anys, durant la segona Guerra Mundial. Però, l'estat croat, durant aquest temps, va ser una fal·làcia, ja que no era altra cosa que un titella del nazisme, que terri-

—Milosevic va treure de les redaccions dels mitjans de comunicació oficials els periodistes que no eren obedients—

torialment abraçava Croàcia i Bòsnia, on va deixar un reguitzell de calamitats i de camps de concentració. Els presoners d'aquests camps eren en la seva majoria serbis, però també hi havia jueus, musulmans i fins i tot croats antifeixistes; molts d'aquests presoners (es parla d'uns set-cents mil) hi varen ser assassinats.

En l'afany de rentar la cara d'aquell règim, de disculpar els crims de guerra, de reclamar drets històrics sobre Bòsnia, etc., els mitjans de comunicació croats actuals també han impulsat la idea de l'"homogeneïtzació" de tots els croats, sigui quin sigui el país on viuen.

Amb un aire tan enrarinat i dens com el que s'havia creat a través dels mitjans de comunicació de Sèrbia i de Croàcia, només faltava una guspira que encengués el barril de pólvora i esclatés el conflicte armat. I la guspira podia ser qualsevol mena d'atemptat a qualsevol membre d'aquestes dues comunitats. Així va ser. I la guerra va esclatar.

Els mitjans de comunicació a Bòsnia

L'evolució dels mitjans de comunicació a Bòsnia va ser diferent de la resta de repúbliques de l'ex-Iugoslàvia. La composició tant del Parlament com del Govern, de la RTV i dels altres mitjans de comunicació era plurinacional. Això feia que els mitjans poguessin ser d'una tendència o altra del ventall polític, però mai no van estar a favor o en contra d'una nacionalitat o d'una altra, perquè la composició de les diferents plantilles estava molt equilibrada. Les diferències en els mitjans eren mínimes, ja que es volia mantenir la convivència i la pau.

Una de les raons era que, a Sarajevo, el 30 per cent de la població estava formada per matrimonis mixtos i vivien a la ciutat, des de feia més de cinc-cents anys, quatre religions (musulmana, catòlica, ortodoxa i jueva). D'altra banda, si tenim en compte que la llengua que s'hi parlava, el serbo-croat, es podia escriure usant l'alfabet ciríl·lic (majoritàriament ho feien els serbis) i el llatí, i que ambdues escriptures eren enteses per tothom, ja que s'aprenien a l'escola, entenrem fins a quin punt es mirava de no aixecar suspicàcies i de no fer diferències de cap mena; tant és així, que es van arribar a utilitzar les dues escriptures, la ciríl·lica i la llatina, en un mateix periòdic, alternant les pàgines en un i altre codi o bé imprimint-lo un dia en un i l'endemà en l'altre, i així successivament.

Els mitjans de comunicació de Bòsnia no eren gaire conscients del que s'estava preparant; i la culpa no era del tot seva, ja que, tenint com tenien altres preocupacions en què pensar (com acabem de veure més amunt), feien cas dels polítics, fins i tot quan Izetbegovic, el president, deia que podien estar tranquils, ja que la guerra no era possible, atès que una confrontació armada necessitava dos contrincants, i ells no hi participarien.

El cas YUTEL

Per acabar de fer-nos una idea de com estava

la situació de la comunicació a Sarajevo i a l'ex-Iugoslàvia en general, hem de parlar d'aquest fenomen de la comunicació que va ser YUTEL (Televisió Iugoslava).

Un grup de conegudíssims periodistes independents, provinents en la seva majoria de les televisions de les diferents repúbliques, varen crear un òrgan de comunicació, animats per Ante Markovic (darrer ex-primer ministre, capdavanter del partit reformista i defensor de la idea que Iugoslàvia només podia avançar a partir de l'expansió econòmica i prescindint de les diferències ètniques, culturals i ideològiques). La fita d'aquest col·lectiu de prestigiosos comunicadors va ser elaborar, una hora cada dia, un programa informatiu per a tot el país, amb la màxima objectivitat possible, sobre la realitat del que s'esdevenia a cadascuna de les repúbliques de l'ex-Iugoslàvia. Ni a Belgrad, ni a Zagreb, ni a cap altra ciutat, tret de Sarajevo, no els va ser possible d'instal·lar-hi la redacció i llogar els drets d'emissió per transmetre a través de la televisió. La raó ja la sabem: només a Bòsnia era possible, en aquells moments, una experiència semblant. Podem suposar que va passar amb els seus antics llocs de treball: ara l'un ara l'altre, tots van anar sent despatxats de les seves antigues redaccions i pressionats, amenaçats —ells i les seves famílies—, insultats i acusats de ser agents de potències estrangeres. Un temps més tard, quan la guerra ja havia començat, des de Ljubljana i Sarajevo també van ser acusats de ser més unitaristes del que es podia permetre en aquell moment.

L'experiència no va durar gaire, perquè hi havia molts factors en contra, però jo crec que va tenir una importància capital per al prestigi periodístic i per demostrar que, en les circumstàncies més adverses i enmig de la guerra de mitjans més incivilitzada i primària, es pot fer un periodisme objectiu i digne. No cal dir que hi ha altres opinions diferents de la meua sobre el paper de YUTEL; al final, la història dirà qui tenia raó.

Els mitjans de comunicació a Eslovènia, Macedònia i Montenegro

Eslovènia sempre ha estat una república diferent. És més rica, es troba més cap a occident i és gairebé uninacional. Per aquestes raons, els processos de transformació després de Tito van ser-hi més fàcils. La lluita als mitjans de comunicació era més aviat una confrontació teòrica entre un règim que marxava i un altre que arribava.

Macedònia, per la seva banda, tenia greus problemes amb les idees agressives dels nacionalistes serbis i amb el mateix tipus d'idees dels nacionalistes albanesos. Però molt aviat els mitjans de comunicació d'aquest país van desviar l'atenció cap als problemes que tenien amb Grècia, i es van oblidar dels problemes de l'antiga Iugoslàvia.

Dels mitjans de Montenegro, més val no parlar-ne. Excepte la revista *Monitor*, a la qual ja hem fet referència, tota la resta no va fer res per mantenir la seva independència enfront dels seus germans grans, els serbis. ●

**—Només a Bòsnia era possible
elaborar un informatiu de
televisió per a tot el país, amb la
màxima objectivitat possible—**